

# Платонов Андрій

## Біографія

ПЛАТОНОВ, Андрій Платонович (Платонов, Андрей Платонович, автонім: Климентов — 20.08. 1899, Ямська слобода, на околиці Воронежа — 05.01.1951, Москва) — російський письменник.

Народився у багатодітній родині слюсаря-залізничника. Закінчив кілька класів церковнопарафіяльної та міської шкіл. Сім'я дуже бідувала, Андрій був найстаршим серед десяти дітей, тому з чотирнадцяти років змушений був працювати посильним страхового агентства "Росія". З 1917 р. Платонов — робітник ливарного цеху вагоноремонтного заводу, потім — учень залізничного політехнікуму, електрифікатор, меліоратор, профспілковий працівник. У 1918 р. Платонов вступив у залізничний технікум, а наступного року влаштувався журналістом у Новохоперську (впродовж двох років написав понад 200 статей, присвячених різноманітним питанням суспільно-громадського життя).

На цей час припадає початок літературної діяльності Платонова. Він виступав як поет, публіцист, критик, прозаїк. У воронезьких газетах і журналах з'являються статті, присвячені складним соціально-філософським питанням, перші оповідання. У 1921 р. вийшла друком і його публіцистична книга "Електрифікація" ("Электрификация").

У 1920 р. Платонов став делегатом першого Всеросійського з'їзду пролетарських письменників, де представляв Воронежську письменницьку організацію. Упродовж 1921-1922 рр. Платонов працював головою Надзвичайної комісії у боротьбі з засухою у Воронежській губернії. Поетична збірка "Блакитна глибина" ("Голубая глубина") та низка фантастичних оповідань: "Маркун" ("Маркуй"), "Нащадки сонця" ("Потомки солнца"), "Оповідання про багато цікавих речей" ("Рассказ о многих интересных вещах"), які з'явилися у 1922 р., передаючи подих епохи, захоплення грандіозними проектами планетарних змін на основі науково-технічних досягнень і нових соціальних учень, проте, ще не давали підстав говорити про творчість Платонова як про помітне явище у російській літературі.

Після закінчення у 1924 р. технікуму Платонов деякий час (до 1926 р.) працював губернським меліоратором, очолював роботу із електрифікації сільського господарства. Платонов надзвичайно захоплювався будівництвом і водночас наполегливо продовжував займатися літературою: публікував публіцистичні статті, оповідання та вірші у місцевій пресі. У публіцистиці тих років Платонов виступає як мрійник-максималіст, борець зі стихійними силами у природі та житті. Водночас, напружені філософсько-етичні пошуки Платонова тих років (на його формування справили вплив філософські ідеї О. Богданова, К. Ціолковського, М. Федорова, В. Розанова) не дозволили йому розчинитися у знеособленому потоці пролетарської літератури. У 1926 р. вийшли друком повісті Платонова "Місячна бомба" ("Лунная бомба") й "Ефірний тракт" ("Эфирный тракт"), у яких віра в технічний прогрес поєднується з утопічним

ідеалізмом ремісника-винахідника.

У 1926 р. Платонова обрали у склад ЦК Союзу сільського господарства та лісових робіт, і, залишивши службу у Воронежі, він разом із дружиною, Машею Кашинцевою, переїхав у Москву. Але його робота в ЦК сільського господарства не складалася як слід, тому, пропрацювавши три місяці у Тамбові завідувачем відділу меліорації, Платонов знову, тепер уже остаточно, оселився у Москві і перейшов на літературну роботу, співпрацюючи з московськими журналами "Красная новь", "Новый мир", "Октябрь", "Молодая гвардия". У ті роки він написав дві повісті — "Ефірний тракт " і "Єпіфанські шлюзи ".

Повість "Єпіфанські шлюзи"("Епифанские шлюзы", 1927), яка стала своєрідним літературним "дебютом" Платонова в ролі тепер вже професійного письменника, присвячена реформаторській діяльності Петра I: в основу твору покладені реальні історичні факти. У 1699—1704 рр. робилися спроби створення каналу між Волгою і Доном. Виконавцем проекту був англійський "майстер корабельних справ" капітан Перрі. Через початок Північної війни будівництво каналу було призупинено, а Перрі повернувся додому. Перебіг сюжету повісті підпорядкований жорстокій логіці перемоги реальності над мрією. Наречена Перрі повідомляє йому про своє весілля з іншим; проект, роботі над яким повністю присвячує себе інженер, на практиці виявляється нездійсненим — у шлюзах недостатній рівень води; кріпаки тікають з будівництва. Реалізація проекту закінчується стратою Перрі.

У цей період, за словами Н. Болот, "починає викристалізовуватися поетика Платонова: прямолінійність у вираженні ідеї поступається місцем подвійній авторській позиції; спрямованість в майбутнє змінюється пошуками глибинного сенсу життя — "речовини існування"; герої — самотні винахідники, мандрівники, диваки, схильні до філософії. Складається і неповторна мовленнєва фактура: стиль майстра засновується на поетичних прийомах та словотворчому механізмі мови, що виявляє приховане, первісне значення слова. Увиразнювальна "недорікуватість" Платонова була безпрецедентною в російській літературі, частково спираючись на традиції символізму, а також засвоюючи досвід авангарду та газетну лексику свого часу". Нова поетика знайшла своє вираження в повістях "Ямська слобода" ("Ямская слобода", 1927), де на тлі життя однієї слобідки авторіві вдалося показати процес розкладу егоїстичних індивідуальностей і народження людей нової, соціалістичної, формації; "Місто Градов" ("Город Градов", 1928) — сатира на радянську бюрократію; "Сокровенна людина" ("Сокровенный человек", 1928) головний герой якої Фома Пухов, простий робітник, котрий усім серцем прагнув служити революції, у певний момент засумнівався у правильності вибору свого життєвого шляху, і тому вирушає у мандри по країні, щоби знайти логічне пояснення дійсності, але замість будь-якого сенсу знаходить соціальний абсурд. У сатиричній утопії-памфлеті "Антисексус" ("Антисексус", 1928) висміюється ідея відмови від плотського кохання заради громадської діяльності, а також документально-монтажна література "лівацьких" письменників.

У 20—30-х рр. Платонов написав також значну кількість оповідань, серед яких

виділяються "Лугові майстри" ("Луговые мастера"), "Зневірений Макар" ("Усомнившийся Макар"), "Нічним небом" ("Ночным небом"), "Батьківщина електрики" ("Родина электричества"), "У прекрасному та бурхливому світі" ("В прекрасном и яростном мире"), "Такир" ("Такир"), "Третій син" ("Третий сын"), "Сміттєвий вітер" ("Мусорный ветер"), "Фро" ("Фро"), "Липнева гроза" ("Июльская гроза"), "Залізна баба" ("Железная баба"). Після публікації нариса "Че-Че-О" ("Че-Че-О", 1927) і, особливо, оповідання "Зневірений Макар" (1929), яке з негативним відгуком прочитав Й. Сталін, на автора посипалися звинувачення з боку радянської критики в анархо-індивідуалізмі. Платонова перестали друкувати, не допомогло навіть звернення за допомогою до Максима Горького. Восени 1929 р. за завданням Наркомату землеробства П. вирушив у поїздки по радгоспах і колгоспах Середньої Росії. Враження від цих поїздок Платонов виклав у повістях "Походження майстра" ("Происхождение мастера", 1929), творі, який пізніше стане своєрідною експозицією до "Чевенгура"; та "Про запас" ("Впрок", 1931), де іронічно описав колективізацію. Останній твір різко засудив Сталін, що спричинило нову хвилю ідеологічного цькування Платонова. У партійній критиці повість назвали наклепом на "нову людину" та "генеральну лінію" партії, що змусило Платонова надіслати листи до центральних газет з визнанням своїх ідейних "помилوک", хоча його "вибачення" так і залишилося непоміченим. В атмосфері повної ізоляції Платонов написав трагедію "14 Червоних Хатинок" ("У 14 Красных Избушек", 1931) — про голод у російській провінції, що став наслідком сталінського "великого перелому" 1929 р.

З 1931 до 1935 р. Платонов працював старшим інженером-конструктором у Республіканському тресті з виготовлення мір та ваг. 1934 р. разом із групою письменників побував у Туркменістані. Значними художніми здобутками прози Платонова тих років стали повісті "Джан" ("Джан", 1934), головний герой якої Назар Чагатаєв рятує народ джан — сиріт, жертв безглуздої перебудови світу, — виводячи його з мертвої пустелі, і "Річка Потудань" ("Река Потудань", 1937): розповідь про кохання червоноармійця Микити і вчительки Люби. Ідея твору — виховання почуттів, висока відповідальність однієї людини перед іншою. У 1938 р. був заарештований 15-літній син Платонова, якого звинуватили в антирадянській агітації. Звільнений він був лише в 1941 р. клопотаннями М. Шолохова (в той час депутата Верховної Ради СРСР), але невдовзі помер від сухот, на які захворів у таборі. Смерть сина боляче пригнічувала письменника в усі подальші роки його життя.

Лише наприкінці 80-х рр. вийшли друком найвизначніші твори Платонова, написані на межі 20—30-х рр.: "Чевенгур" ("Чевенгур", 1929), "Котлован" ("Котлован", 1930) та "Ювенільне море" ("Ювенильное море", 1934), що складають своєрідну трилогію-літопис трагічної сталінської доби. У романі "Чевенгур" двоє головних героїв — Дон Кіхот революції Степан Копьонкін та її Гамлет — Сашко Дванов, котрі шукають у світі й у людях комунізм, але романтичні надії приводять їх до трагічної загибелі. Роман є багатоплановою оповіддю, у якій лірика та сатира переплетені з філософськими роздумами та політичними алюзіями. В основі сюжету — опис виникнення і загибелі

міста-комуни Чевенгур, куди приїжджають після ряду пригод герої роману, син рибалки, котрий утопився, Сашко Дванов і Дон Кіхот революції Степан Копьонкін. У Чевенгурській комуні "скінчилася історія" — очистивши місто від буржуїв і "решти наволочі", знищивши господарство, люди харчуються дарунками землі і сонця. Солдати, що напали на місто, остаточно знищують мешканців міста. У другій частині трилогії, повісті "Котлован", письменник розмірковує про загальну трагедію буття. В останній її частині ("Ювенільне море") Платонов шукає шляхи виходу для суспільства. Трагічні твори Платонова суттєво відрізняються від антиутопій Є. Замятіна або Дж. Оруелла, котрі конструюють свої антисвіти і попереджають читача ніби збоку. Натомість Платонов перебуває всередині як радянських антиутопічних реалій, так і свого художнього світу. Як зазначає К. Шахова, твори Платонова "містять безумовне заперечення викривленого, убогого, спрощеного розуміння комуністичного ідеалу, котрий, врешті-решт, є соціальною та політичною утопією щасливого майбутнього суспільства, що мала найбільше поширення і найсильніший вплив з усіх створених раніше".

Найдовершенішою книгою Платонова вважається повість "Котлован". Її провідною темою є процес спустошення людської душі в умовах страшних лихоліть сталінської колективізації. У повісті звучать проблеми як соціально-історичні, пов'язані з сучасними письменникові подіями (організація колгоспів, ліквідація куркулів, роль партії в суспільстві), так і філософсько-психологічні (сенси життя, свобода і насилля, ідея комунізму і засоби її втілення). Дія "Котловану" відбувається у двох планах: конкретному (організаційний двір, де створюється колгосп "імені генеральної лінії") і символічному (котлован — для фундаменту спільного будинку соціалізму). "Конкретний план, — зазначає О. Ніколенко, — показує картину загального абсурду, який знищує мільйони людей, а символічний план дає можливість письменникові відтворити не тільки теперішнє, а й майбутнє. У котловані, як у ямі смерті, гинуть люди, помирає дівчинка Настя — уособлення прийдешнього. Котлован стає символом безвиході суспільства, своєрідною Вавилонською вежею, яка ніколи не буде збудована".

Головний герой повісті — тридцятирічний пошукач правди, "народний філософ" Воцев. У день 30-річчя Воцева звільняють з механічного заводу за його "задумливість серед загального темпу праці" (цікавий збіг із героєм "Процесу" Ф. Кафки, якого заарештували в день його 30-ліття): він розмірковував про "план спільного життя", хотів "вигадати щось схоже на щастя". Воцев іде мандрувати у пошуках "змісту загального та окремого існування". Проте йому, по суті, нікуди йти — Воцев, котрий вірить у те, що "далеко є щось особливе або розкішний предмет" і вважає, що "без істини соромно жити", ніде не знаходить відповідей на свої питання.

Кульмінацією твору стає загибель Насті. Побачивши мертву дівчинку, Воцев не розуміє, "навіщо йому тепер потрібен сенс життя та істина всесвітнього походження, якщо немає маленької, вірної людини, у якій істина стала би радістю і рухом". Проте саме смерть дівчинки відкриває істину: людина — це і є той сенс буття, якого він так довго шукав.

Навіть землекопи призупинили роботу після смерті дівчини, хоча згодом вони починають ще більше поглиблювати котлован, оскільки сподіваються, що будівництво "спільного дому соціалізму" припинить майбутні несправедливості. Однак Платонов попереджає, що таким чином соціалізм побудувати неможливо, адже заради "щасливого майбутнього" знищується теперішнє. Як зауважує О. Ніколенко, Платонов "показав, що насильство невід'ємне від страху і духовної деградації людини. Тому він закликає до духовного воскресіння всіх і кожного, до відновлення свідомості і внутрішньої свободи".

До початку Другої світової війни Платонов співпрацював із кількома московськими літературними журналами. У 1941 р. разом із сім'єю його було евакуйовано до Уфи. З жовтня 1942 р. і до кінця війни як спеціальний кореспондент газети "Червона Зірка" П. перебував на різних фронтах. Його військові кореспонденції публікувалися в багатьох газетах та журналах, виходили окремими збірками: "Під небом Батьківщини" ("Под небесами Родины", 1942), "Розповіді про Батьківщину" ("Рассказы о Родине", 1943). "Броня" ("Броня", 1943), "На захід сонця" ("В направлении заката солнца", 1945) та ін. У 1944 р. на фронті Платонов отримав тяжке поранення, а в 1946 р. був демобілізований з армії. У рік демобілізації у "Новом мире" з'явилося його оповідання "Сім'я Іванових" ("Семья Ивановых"), проголошене літературознавцем В. Єрмиловим "наклепницьким". Хоч і хворий, письменник не покидав роботи: він упорядкував і видав російські і башкирські народні казки, написав оповідання "Афродіта", п'єси "Пушкін у ліцеї", "Поїв ковчег", "Голос батька", сім кіносценаріїв, кілька оповідань про дітей, ряд оригінальних казок; в архіві письменника зберігається обірваний на шостому розділі роман "Щаслива Москва" ("Счастливая Москва"), статті, присвячені творчості О. Пушкіна, А. Ахматової, Е. Хемінгвея, К. Чапека, Г. Гріна, К. Паустовського.

Помер Платонов від сухот, заразившись ними від сина, звільненого з табору. Похований на Ваганьківському кладовищі у Москві, поряд з могилою сина. Багато творчих задумів Платонова залишилися незавершеними, проте, як вважав письменник: "Для великого треба небагато. Коротке людське життя цілком достатнє для здійснення усіх бажаних справ і для цілковитого задоволення усіх пристрастей. А хто не встигає, той не встигне ніколи, навіть якщо стане безсмертним".